

EKOLINGWISTYCZNE ASPEKTY ADAPTACJI POLAKÓW PRZEBYWAJĄCYCH NA EMIGRACJI ZAROBKOWEJ W WIELKIEJ BRYTANII

MARTA BOGUSŁAWSKA-TAFELSKA

1. Projekt badawczy – założenia wstępne

Niniejsze studium omawia cele badawcze i przyjętą metodologię projektu badawczego opartego na paradygmacie interdyscyplinarnym w językoznawstwie współczesnym. Jego zadaniem jest analiza stopnia adaptacji ekolingwistycznej polskiej emigracji zarobkowej na Wyspach Brytyjskich. Analiza tego aktualnego zjawiska społecznego może być źródłem wiedzy o ekolingwistycznych i psycholingwistycznych mechanizmach, które modelują tworzącą się wspólnotę kulturowo-społeczno-językową, budowaną przez Brytyjczyków, jako społeczność lokalną, oraz przez zarobkową emigrację z Polski. Na podstawie uzyskanej wiedzy możliwe będzie wypracowanie modeli ułatwiających komunikację w rejonach omawianego kontaktu kulturowo-społeczno-językowego. Badania poszerzą świadomość a tym samym ułatwią wypracowanie narzędzi do pokonywania ewentualnych konfliktów w stosunkach społecznych i kontakcie językowym obu stron relacji kulturowo-społeczno-językowej. Ponadto, badania wzmocnią interdyscyplinarną orientację w studiach nad językiem i umysłem, akcentując potrzebę prowadzenia analiz języka w odniesieniu do pełnego kontekstu ekolingwistycznego, tj. kontekstu, który obejmuje wzajemne relacje takich parametrów środowiska zewnętrznego i wewnętrznego człowieka (oraz różnicowania się badanych zjawisk) jak:

- psycholingwistyczny, dynamiczny profil komunikatorów (używając terminologii Puppla, por. Puppel, 2008);
- parametry biologiczne, charakteryzujące uczestników sytuacji komunikacyjnych, oraz całego ekosystemu;
- dynamiczne relacje pomiędzy komunikatorami;
- zjawiska wygenerowane przez kontakt międzykulturowy i międzyjęzykowy.

2. Kontekst w studiach nad językiem

Współczesne językoznawstwo kognitywne, dostrzegając wielowymiarowość i dynamizm mechanizmów i procesów językowych, po pierwsze, akcentuje potrzebę synergizmu metodologicznego i wykorzystuje modele i teorie z różnych orientacji językoznawstwa współczesnego, np. z językoznawstwa antropologicznego, psycholingwistyki, pragmalingwistyki czy ekolingwistyki. Po drugie, buduje modele teoretyczne na styku różnych nauk, podkreślając w efekcie rodzące się związki językoznawstwa z innymi dyscyplinami naukowymi, np. z antropologią kulturową, socjologią, neurobiologią a nawet z fizyką kwantową (por. W. Sedlak w: Puppel, 1995; Bogusławska-Tafelska, 2008). Ważnym efektem owego procesu poszerzania perspektywy badawczej jest wzrost zainteresowania językoznawców zjawiskiem kontekstu. Jak słusznie zauważa Meyerhoff, '(...) a lot of what appears to be free variation can be accounted for if linguists take social factors into account as well as linguistic factors' (Meyerhoff, 2007: 10)¹. Meyerhoff argumentuje zatem, że współczesne badania językoznawcze mogą wiele zyskać, dystansując się wobec tradycyjnej już koncepcji *wolnej dystrybucji* w procesie językowym (por. ibid).

W językoznawstwie kognitywnym proponuje się różne rozumienia i rozszerzenia koncepcji 'kontekstu językowego'. Van Dijk w swojej najnowszej monografii pisze: '(...) context (constitutes – addition: M.B-T) a notion that is of crucial importance in understanding how discourse is embedded in society' (Van Dijk, 2008: vii)². Pomimo szerokiej perspektywy przyjętej przez badacza, który w swoich analizach kontekstu językowego omawia społeczne i komunikacyjne sytuacje, które kontekstualizują język na różnym poziomie ogólności. Zauważyć trzeba, że definicje kontekstu u van Dijka dotyczą jedynie społecznych parametrów kontekstu w języku. Tabela 1 syntezuje propozycje tego badacza.

Analizując definicje van Dijka należy zauważyć, że pomimo odniesień autora do kwestii doświadczenia indywidualnego i modeli kognitywnych, zaproponowana perspektywa badawcza w zasadzie dotyczy społecznego wymiaru zjawisk językowych, oraz, tradycyjnie, języka jako systemu. Tak więc język jako proces społeczny, oraz język jako system pozostają w centrum zainteresowania van Dijka.

Odmienną propozycją, dotyczącą zdefiniowania kontekstu językowego, wykraczającą poza społeczny i tradycyjnie lingwistyczny jego wymiar, jest model Puppła, w którym zjawiska językowe osadzone są w semiosferze będącej środowiskiem biologiczno-społeczno-kulturowych dynamicznych relacji pomiędzy zmiennymi intrapersonalnymi i interpersonalnymi człowieka – komunikatora. Język i działalność komunikacyjna komunikatora oparte są w tym modelu na trzech poziomach (cf. Puppel, 2008):

¹ '(...) wiele z tego, co wydaje się wolną dystrybucją (w procesie językowym – M.B-T) może być w rzeczywistości wytłumaczone przez czynniki społeczne lub językowe' (Meyerhoff, 2007: 10; tłumaczenie – M.B-T).

² '(...) kontekst to zjawisko kluczowe by zrozumieć, jak dyskurs funkcjonuje w społeczeństwie' (Van Dijk, 2008: vii; tłumaczenie – M.B-T).

- a. na poziomie biologicznym, dającym podstawę dla takich determinant biologicznych języka, jak czynniki genetyczne (przynależność do gatunku *Homo Sapiens*; aspekt wrodzoności potencjału językowego), mechanizmy fizjologiczne, i neurobiologiczne;
- b. na poziomie społecznym, na którym potencjały z poziomu biologicznego są aktywizowane w diadzie komunikator-środowisko ekolingwistyczne przede wszystkim poprzez organizację i jej elementy;
- c. na poziomie procesów kulturowych, które według Puppla stanowią tzw. ‘wysoki’ kontekst językowy, możliwy jedynie w efekcie zaistnienia odpowiednich warunków na poziomach niższych, tj. biologicznym i społecznym.

Tabela 1. Kontekst językowy według Van Dijka (2008)

Parametry kontekstu w języku	Charakterystyka kontekstu
1. Kontekst jako (inter)subiektywny konstrukt	W tym ujęciu, kontekst podlega weryfikacji i adaptacji uczestników sytuacji socjolingwistycznej, którzy definiują samą sytuację, w efekcie wpływając na subiektywny charakter kontekstu.
2. Kontekst jako model poznawczy	Kontekst, będąc modelem poznawczym, stanowi umysłową reprezentację relewantnych cech sytuacji komunikacyjnej.
3. Kontekst w mikroperspektywie	W tym ujęciu, kontekst parametryzuje pojedynczą sytuację komunikacyjną.
4. Kontekst w makroperspektywie	Perspektywa ‘makro’ oznacza analizę społeczno-historyczną. Innymi słowy, tak rozumiany kontekst stanowi globalne podejście do zjawisk okołojęzykowych.
5. Kontekst jako zjawisko egocentryczne	Punkt odniesienia – referent – jest elementem porządkującym kontekst, stanowiąc jego centrum. Referentem może być użytkownik języka lub sytuacja komunikacyjna. Językowym odzwierciedleniem kontekstu są wyrażenia deiktyczne.
6. Kontekst jako schemat poznawczy	Konteksty, będąc modelami kognitywnymi, zawierają kulturowo zdeterminowaną wiedzę o konwencji językowej, oraz wiedzę dotyczącą indywidualnych interpretacji zjawisk komunikacyjnych.
7. Społeczne uwarunkowania kontekstu	Definiowane z perspektywy pojedynczego użytkownika języka, konteksty mogą być analizowane pod względem ich społecznego aspektu. Społeczny aspekt kontekstu w języku dotyczy: wiedzy, nastawienia, ideologii, gramatyki, zasad i norm, które są wspólne dla całej społeczności komunikacyjnej.
8. Kontekst jako plan	Konteksty jako modele kognitywne nie są tworzone w momencie interakcji językowej; modele te oparte są na skryzalizowanych wcześniej oczekiwaniach i intencjach uczestników aktów komunikacji.
9. Kontekst jako zmienna kulturowa	W tym sensie konteksty, jako modele, definiują poprawność w dyskursie, uwzględniając różne społeczne lub kulturowe parametry sytuacji komunikacyjnej.

Zaproponowane w modelu poziomy tworzą optymalny ekosystem językowy, w którym poszczególne parametry endogeniczne i egzogeniczne dynamicznie współtworzą każde zdarzenie komunikacyjne. Projektowane badania kulturowo-językowo-komunikacyjnego ekosystemu na terenie Wysp Brytyjskich, prezentowane w niniejszym szkicu, metodologicznie realizuje koncepcję obu badaczy, przy czym szersze spektrum kontekstu językowego zaproponowane przez Puppla, jest bliższe moim założeniom badawczym w omawianym projekcie.

3. Cele badawcze

3.1. Ekosystem komunikacyjny o charakterze ‘gospodarz-gość/emigrant’

Ekosystem kulturowo-społeczno-językowy, istniejący w obecnej chwili na terenie Wysp Brytyjskich w efekcie procesu emigracji zarobkowej Polaków, będę nazywać ekosystemem otwartym (*the open ecosystem*), ze względu na jego dwubiegunowość wyjściową, w której splatają się dwa wątki kulturowo-społeczno-językowe: kontekst reprezentowany przez mieszkańców Wysp oraz kontekst reprezentowany przez przyjezdnych Polaków. Naród Brytyjski, stanowiący w niniejszym studium społeczność lokalną, jest wieloetniczny i wielokulturowy; w typologii społeczeństw trafną nazwą wydaje się być popperowskie określenie ‘społeczeństwo otwarte’ (por. Popper, 2007), naród Brytyjski stanowi bowiem mozaikową zbiorowość społeczną, którą w swej różnorodności łączy wspólna tożsamość wyznaczona przez struktury państwa, poprzez terytorium – w sensie geograficznym, poprzez istniejącą sieć wzajemnych stosunków społecznych, poprzez instytucje państwowo-społeczne, i poprzez język, jako narzędzie komunikacji społecznej, kulturowej i interpersonalnej. W swym pluralistycznym charakterze etniczno-kulturowym naród Brytyjski będzie definiowany na potrzeby niniejszych analiz, jako strona przyjmująca w kontakcie społeczno-kulturowo-językowym. Drugą stroną kontaktu społeczno-kulturowo-językowego w omawianym ekosystemie jest społeczność przyjezdnych Polaków, dokonująca swoistej ‘inwazji’ na ekosystem społeczno-kulturowy Wysp Brytyjskich. Co istotne, jedna z hipotez w projektowanych badaniach zakłada – paradoksalnie – inwazyjny charakter języka angielskiego, który prawdopodobnie dokonuje już inwazji na system języka polskiego. Nowe zjawisko językowe zaobserwowane w omawianym ekosystemie – Ponglish czy też Pinglish – sygnalizuje początek zmian językowych, w obrębie języka polskiego, a w pewnym stopniu też zapewne języka angielskiego. Ponglish jest różnie określany w wypowiedziach językoznawców: jako pidgin, hybryd language, slang, lub styl funkcjonujący w pewnych domenach komunikacyjnych omawianego ekosystemu społeczno-kulturowo-językowego.

3.2. (Nie)symetryczność w kontakcie językowym i jej kontekst ekolingwistyczny

Ocena zjawiska symetryczności w procesie kontaktu językowego, określającego stopień i charakter uczestnictwa obu stron kontaktu w procesie komunikacji, da wiedzę o statusie, zasięgu i tężyźnie języków polskiego i angielskiego w badanym ekosystemie (cf. Puppel, 2007). Ponadto, badania mają zdefiniować wzajemną relację obu języków. Należy pamiętać, iż projekt badawczy dotyczy sytuacji wielojęzycznej, gdzie funkcje języka realizowane są poprzez język polski i język angielski. Jednym z założeń badawczych w niniejszym projekcie jest hipoteza, iż język polski i język angielski wchodzi z sobą w układ ‘konkurencyjny’. Przy czym zakłada się, że język angielski będący językiem komunikacji publicznej w badanym ekosystemie – lub językiem w i ę k s z o ś c i o w y m – prawdopodobnie będzie miał status języka superstratowego w międzykulturowej przestrzeni publicznej na badanym terenie geograficznym. Równocześnie, wstępne badania omawianego ekosystemu wskazują na potrzebę wyodrębnienia drugiego poziomu komunikacyjnego, dotyczącego komunikacji intrakulturowej – polskiej emigracji na Wyspach. Wstępne badania, zestawione tabelarycznie poniżej (zob. tabele 2, 3, 4), wskazują na istnienie dyglosji językowej, gdzie podstawowym kryterium w procesie wyboru kodu komunikacyjnego jest instrumentalna motywacja Polaków do zdobycia i utrzymania satysfakcjonująco płatnej pracy. Wyszczególnione wyżej dwa poziomy komunikacyjne – tzn. komunikacja w języku polskim i komunikacja języku angielskim – dają podstawę do definiowania zjawiska ekosystemu komunikacyjnego otwartego, zaproponowanego w niniejszej prezentacji; tworzący się dzisiaj na Wyspach Brytyjskich układ społeczno-kulturowo-językowy to układ odmienny od ekosystemów polskiego i brytyjskiego. Można mówić tu o nowym układzie domen komunikacyjnych (por. institutional, social, personal domains u Meyerhoff, 2007).

Zakłada się, że analiza niesymetryczności w kontakcie obu systemów językowych będzie przebiegać równoległe z badaniami profilującymi psycholingwistyczne sylwetki komunikatorów w badanym ekosystemie. Wstępne analizy ankietowe i przeprowadzone wywiady wskazują, że społeczność przyjezdnych Polaków licznie reprezentowana jest przez profil psycholingwistyczny charakteryzujący się wycofaną, zablokowaną postawą wobec języka i kultury etnicznej na badanym terenie. W terminologii psycholingwistycznej zakłada się, że kognitywny proces integrowania i przetwarzania informacji w przypadku emigrantów z Polski inicjowany jest przez motywację epistemiczną określaną jako *zamrażanie epistemiczne* (cf. Maruszewski i Ścigała, 1998: 81–85). Oznacza to, iż Polacy przebywający na emigracji na Wyspach, znalazłszy się w nowym układzie kulturowo-społeczno-językowym, konfrontując się z mnogością napływających nowych danych językowych i kulturowych, wytworzyli mechanizm ochronny polegający na zatrzymaniu procesowania nowych, napływających z zewnątrz danych i potraktowanie już zakodowanych w systemie kognitywnym informacji, jako stałego systemu wiedzy (analiza zjawiska zamrażania epistemicznego dokonana została przez Maruszewskiego i Ścigałę w monografii poświęconej syndromowi aleksytymii; 1998). Metaforyczne określenie ‘zamrażanie epistemiczne’ odnosi

się do szeregu mechanizmów poznawczych blokujących system kognitywny jednostki na generowanie i przetwarzanie nowych treści, które opisać można jako materiał typu 'top-down' (tj. treści wygenerowane w efekcie procesowania 'z góry w dół'). Zamrażanie epistemiczne oznacza istnienie tzw. potrzeby struktury niespecyficznej (ibid.), koncentrację na treściach już zakodowanych bez wychodzenia poza to, co już znane i zaakceptowane. Faza zamrażania epistemicznego, współtworząc dychotomię wraz z rozmrożeniem epistemicznym, jako taka nie oznacza dysfunkcji kognitywnej; dysfunkcje poznawcze mogą pojawić się dopiero wówczas, gdy jedna z dwóch wymienionych faz zaczyna dominować procesy poznawcze jednostki (ibid.). Prawidłowo funkcjonujący system kognitywny człowieka funkcjonuje w rytm naprzemiennie występujących okresów rozmrożenia i zamrożenia epistemicznego. W projektowanych badaniach zakłada się, że instrumentalny typ motywacji, głównie negatywnej, zorientowanej na uzyskanie korzyści materialnych/finansowych przy jednoczesnej postawie obronnej wobec inwazyjnie oddziałującej kultury i języka Brytyjczyków może wyznaczać profil motywacyjny polskiej migracji zarobkowej, co językowo wywołuje dyglosję, czyli 'społeczny bilingwizm' (por. Meyerhoff, 2006: 114; a także: Trudgill, 2000) a w zdecydowanie mniejszym stopniu bilingwizm tradycyjnie oznaczający umiejętności komunikacyjne w zakresie dwóch języków (por. Altarriba i Heredia, 2008; Harley, 2008).

Generowanie hipotez badawczych możliwe jest dzięki metodologii kwalitatywnej, w której sprawdzoną techniką badawczą jest tzw. studium przypadku (the case study), realizowane w oparciu o techniki kwestionariuszy i wywiadu. W niniejszym projekcie badawczym wstępne hipotezy, zasygnalizowane wyżej, sformułowano między innymi na podstawie rozpoznania ekosystemu komunikacyjnego Polaków pracujących w Liverpoolu. Badania pilotażowe tego ekosystemu oparte są na próbie losowo wybranych trzynastu osób z Polski, które w celach zarobkowych wyemigrowały do Wielkiej Brytanii i osiadły właśnie w Liverpoolu. Osoby te wypełniły ankiety, z których wybrane dane przedstawione zostaną tabelarycznie w niniejszej prezentacji. Rozpoznanie ekosystemu językowego w Liverpoolu stanowi, w założeniach, postulowane wyżej studium przypadku. Poniżej przedstawię dane otrzymane z badania wstępnego. Respondenci są emigrantami z Polski, którzy relacjonują w kwestionariuszach swoje wybory w zakresie języka komunikacji. Tym samym, wskazują na swoje możliwości i gotowość do osiągnięcia efektywności komunikacyjnej w zakresie drugiego języka – języka angielskiego, który zarazem stanowi język narodowy społeczności rodzimej na terenie Liverpoolu (por. tabele 2, 3, 4). Efektywność komunikacyjna opisuje podstawowy poziom komunikacyjny, tzn. kontakt językowy i wymianę informacji pomiędzy rozmówcami. Wyniki badania wskazują, że w przypadku emigracji z Polski zakładać można istnienie motywacji zorientowanej na efekt komunikacyjny. Natomiast aktywizacja wysokich zasobów strategicznych i językowych (włączając aspekt estetyczny komunikacji) oznaczają wyjście poza efektywność i dążenie do osiągnięcia komfortu komunikacyjnego (S. Puppel – komunikacja osobista). Polacy biorący udział w badaniu pilotażowym zorientowani są na praktyczny wymiar komunikacji, czyli na podstawową efektywność. Jedynie dwóch z trzynastu badanych określa swoją znajomość języka angielskiego jako dobrą lub bardzo dobrą; siedmiu badanych pro-

zumiewa się po polsku w miejscu pracy, w tym trzy osoby równocześnie mają możliwość komunikacji w języku angielskim. Komunikacja prywatna/nieoficjalna także następuje za pomocą języka polskiego, co deklaruje dwunastu respondentów; trzech z nich w kontaktach pozazawodowych porozumiewa się także w języku angielskim.

Tabela 2. Samoocena poziomu znajomości języka angielskiego (A, B, C, D, E, F, G, H, I, J, K, L, M – respondenci)

Czy zna Pan/i język angielski? W jakim stopniu?

	WCALE	KILKA SŁÓW	SŁABO	DOGADUJĘ SIĘ	DOBRZE	BARDZO DOBRZE
A				X		
B		X				
C		X				
D				X		
E				X		
F				X		
G						X
H			X			
I				X		
J		X				
K	X					
L					X	
M			X			

Badanie: 13 kwestionariuszy

Tabela 3. Sytuacja językowa w badanym ekosystemie (A, B, C, D, E, F, G, H, I, J, K, L, M – respondenci)

Jakimi językami porozumiewają się Polacy, których Pan/i słyszy wokół? (można zaznaczyć więcej niż jedną odpowiedź)

	POLSKI	ANGIELSKI	INNY
A	X		
B	X		
C	X		
D	X	X	
E	X		
F	X	X	
G	X	X	
H	X		
I		X	
J	X		
K	X		
L	X	X	
M	X		

Badanie: 13 kwestionariuszy

Tabela 4. Kompetencja językowa respondentów, definiowana jako zdolność do osiągnięcia efektywności komunikacyjnej w zakresie języka drugiego – języka angielskiego (A, B, C, D, E, F, G, H, I, J, K, L, M – respondenci)

W jakim języku rozmawia Pan/i z bezpośrednim przełożonym /kierownikiem/ szefem? (można wybrać więcej niż jedną odpowiedź)

	POLSKI	ANGIELSKI	INNY
A		X	
B	X		
C	X		
D	X	X	
E	X		
F		X	
G		X	
H		brak odpowiedzi	
I	X	X	
J		brak odpowiedzi	
K	X		
L	X	X	
M		brak odpowiedzi	

Badanie: 13 kwestionariuszy

Interdyscyplinarny paradygmat ekolingwistyczny w badaniach nad zjawiskiem kontaktu językowego oznacza także potrzebę przyjęcia perspektywy socjolingwistycznej; projekt badawczy ma na celu analizę aspektów adaptacji socjolingwistycznej i kulturowej zarobkowej emigracji z Polski. Współczesne językoznawstwo, w swojej najnowszej tendencji, traktuje kontekst kulturowy jako jeden z podstawowych parametrów w studiach nad zjawiskami językowymi i działalnością językową człowieka. Język, będąc procesem psycholingwistycznym, jest jednocześnie procesem społecznym i kulturowym. Przy czym zjawisko ‘kultury’ definiowane jest w założeniach niniejszego projektu badawczego, jako kolektywny, wspólny dla danej społeczności aparat poznawczy (por. Wilson and Keil, 1999). Daną wspólnotę kulturową łączą kulturowo zdeterminowane uniwersalia poznawcze, takie jak: obraz człowieka, obraz świata, system wartości, motywy działań, strategia życia, metaforyzacja zjawisk. Kultura to repertuar pojęć, strategii kognitywnych i wartości wspólnych dla danej społeczności etniczno-kulturowej, przejawiający się głównie w języku. Stąd zjawiska językowe są badane w kontekście zjawisk okołojęzykowych; co więcej, projektowane badania zakładają, że zmiany w obrębie systemu języka zawsze odzwierciedlają zmiany w kulturowo zdeterminowanym profilu psycholingwistycznym i socjolingwistycznym komunikatorów. Celem badań jest więc równoległa analiza zmian w języku rozumianym jako system leksemów, reguł gramatycznych czy fonologicznych, oraz w języku postrzeganym jako proces poznawczy. Można tu mówić o dwukierunkowości relacji:

**profil kulturowo-kognitywny rodzimego użytkownika
języka – język jako proces kognitywny,**

w której to relacji dostrzega się poziom systemu języka, rozpoznawany i badany przez tradycyjne studia strukturalistyczne i neostrukturalizm (por. Bogusławska-Tafelska, 2008); oraz poziomy: (i) biologizmu językowego, (ii) procesów i danych poznawczych tworzących system kognitywny komunikatorów, (iii) procesów i danych kulturowych modelujących system kognitywny komunikatorów.

Kolejnym zadaniem badawczym będzie scharakteryzowanie nowej sytuacji językowej w obrębie kształtującego się ekosystemu komunikacyjnego, o którym mowa wyżej. Obok zjawisk bilingwizmu i dyglosji, badania obejmą mechanizmy językowej manifestacji solidarności lub dystansu wobec lokalnej społeczności kulturowo-językowej. Obserwacje mają na celu stwierdzenie istnienia bądź kształtowania się ‘quasi-populacji komunikatorów nierodzimych’ języka angielskiego na terenie Wielkiej Brytanii, używając terminologii proponowanej przez Puppla (2007). Językowy obraz mieszkańca Wysp w świadomości Polaków-emigrantów, którego analiza stanowi kolejny cel badawczy omawianego projektu, umożliwi poszerzenie i usystematyzowanie wiedzy interkulturowej, oraz świadomości dotyczącej stereotypów etnicznych, charakteryzujących kontakty językowe i społeczne pomiędzy przyjezdnymi Polakami a społecznością przyjmującą. Badanie pilotażowe ukazuje różny stopień asymilacji respondentów w badanym ekosystemie otwartym. Siedmiu respondentów (A, C, E, F, G, H, J) podaje w kwestionariuszu sprecyzowane plany związane z pobytem na Wyspach; cztery osoby nie wiedzą, jak długo jeszcze będą przebywać w Liverpoolu. Sześć osób w odpowiedziach wskazuje na zewnętrzną motywację instrumentalną, związaną z pracą i zarobkami. Pytani o legalną pracę, czterej respondenci informują, że w Liverpoolu nie pracują legalnie, z czego dwóch nie pracuje nigdzie, co może oznaczać strategię izolacji wobec instytucji i organizacji budujących strukturę społeczno-ekonomiczną na Wyspach Brytyjskich. Dystans i izolacja wobec przyjmującej społeczności, oraz negatywny stosunek badanych Polaków do pomysłu migracji na Wyspy ukazuje tabela 7. Przy czym, cztery osoby spośród trzynastu respondentów pozytywnie odnoszą się do pomysłu emigracji zarobkowej, podkreślając brak stresu, jako główną zaletę życia na emigracji (por. odpowiedzi respondentów C, D, F oraz H w tabeli 6).

Tabela 5. Stopień adaptacji respondentów w ekosystemie społecznym Wielkiej Brytanii – badanie określa obecność emigrantów w oficjalnie/legalnie funkcjonujących organizacjach/instytucjach społecznych (A, B, C, D, E, F, G, H, I, J, K, L, M – respondenci)

Czy obecnie pracuje Pan/i legalnie w Wielkiej Brytanii?

	TAK (pozytywne odpowiedzi)	NIE (negatywne odpowiedzi)	NIE PRACUJĘ NIGDZIE
respondenci	7	4	2

* w tabelach zachowano oryginalną pisownię – nie dokonano żadnych korekt języka kwestionariuszy

Badanie: 13 kwestionariuszy

Tabela 6. Stopień adaptacji respondentów w ekosystemie społecznym Wielkiej Brytanii – badanie określa motywację respondentów do integracji społeczno-kulturowej z mieszkańcami Liverpoolu (A, B, C, D, E, F, G, H, I, J, K, L, M – respondenci)

Jak, krótko, zachęciłby/aby Pan/i innych Polaków do przyjazdu na Wyspy Brytyjskie?

	Uzyskane odpowiedzi
A	Niezachęcam
B	Trzeba się najpierw dobrze zastanowić nad wyjazdem z Polski
C	Brak stresu
D	Dobre zarobki spokojne bez stresu komfortowe życie
E	Lepiej się zastanówcie
F	Bardzo dobre zarobki życie bez stresu
G	Dobra organizacja pracy
H	Życie bezstresowe
I	Nie ma śniegu i brudno na ulicach jak u nas. Prawie jak w domu
J	Wysokie zarobki
K	Po prostu się nieopłaca. Nie ma tu żadnych kokosów
L	można szkolić język i dobrze przy okazji zarabiać, o ile chce się pracować.
M	dobra opieka socjalna, wysokie zarobki

Badanie: 13 kwestionariuszy

Tabela 7. Stopień adaptacji respondentów w ekosystemie społecznym Wielkiej Brytanii – badanie ukazuje plany respondentów związane z pobytem na emigracji zarobkowej (A, B, C, D, E, F, G, H, I, J, K, L, M – respondenci)

Jak długo obecnie planuje Pan/i przebywać jeszcze w Wielkiej Brytanii?

	Uzyskane odpowiedzi
A	6 lat
B	Jeszcze nie wiem.
C	Na stałe
D	Aż się dorobię.
E	Jak najdłużej.
F	Zostaję na stałe
G	2 lata
H	Dłużej niż dwa lata
I	Długo
J	Na dwa lata
K	Tego to ja sam nie wiem
L	nie wiem, w tej chwili nie planuję wyjazdu.
M	na dzień dzisiejszy nie planuje powrotu do Polski

Badanie: 13 kwestionariuszy

Kolejnym zadaniem badawczym jest powrót do ekosystemu Polski i języka polskiego, w celu zbadania zmian zachodzących w polskim systemie ekolingwistycznym w warunkach niekontaktowych, tzn. w sytuacji, gdy powracający do Polski poprzez swój formujący się bilingwizm i nabytą dwukulturowość realizują funkcję inicjacyjną zmian językowych i okołojęzykowych w zakresie swojego języka etnicznego. W tym aspekcie kontaktu językowego język angielski już wpływa inwazyjnie na system języka polskiego, realizując swój status języka superstratowego; równolegle, profil kulturowo-społeczny Brytyjczyków dokonuje inwazji na profil kulturowo-społeczny Polaków, badany w polskim ekosystemie.

4. Metodologia badań

Zgodnie z postulatami antropocentrycznego wątku we współczesnym językoznawstwie niniejsza analiza proponuje dynamiczne, otwarte podejście badawcze, inkorporujące różnorodność intrapersonalnych i interpersonalnych kontekstów, w jakie wpisuje się wszelka działalność umysłowa człowieka, włączając także zarządzanie zasobami językowymi (language resource management). Pełne zrozumienie mechanizmów i efektów zachowań językowych człowieka-komunikatora w procesie językowym wymaga uwzględnienia takich kognitywnych parametrów, jak biologizm językowy, architektura, dynamika i indywidualizacja umysłu, czy kwestie egzogeniczne, do których należą np. antropologiczno-kulturowe czy ekologiczne – w sensie środowiska społecznego i fizycznego – czynniki modyfikujące komunikację językową. Można więc zaryzykować tezę, iż współczesne językoznawstwo oznacza studia nad człowiekiem. Dziś językoznawstwo skupia się bowiem na takich subtelnosciach, parametryzujących każde użycie językowe, jak potencjały kognitywne nadawcy i odbiorcy języka, do tego stopnia zdynamizowane i nieprzewidywalne nawet dla pojedynczej sytuacji komunikacyjnej, iż w praktyce funkcjonujące jako swoiste ‘tymczasowe łącza’(momentary links) pomiędzy środowiskiem psychicznym nadawcy czy odbiorcy komunikatu językowego a całością układu komunikacyjnego (por. Bogusławska-Tafelska, 2008). Orientacja antropocentryczna w nowoczesnym językoznawstwie zauważa i upomina się o rozwiązania teoretyczne dla ontogenetycznie sterowanego, subiektywnego, trwającego całe życie rozwoju intelektualno-kognitywnego człowieka; w tym sensie, projektowane badania procesu adaptacyjnego pracującej migracji Polaków na Wyspach Brytyjskich będą oparte na podejściu ‘lokalnym’, czyli takim, które nie dopuszcza redukcjonizmu przez statystyczne uogólnianie i klasyfikowanie obserwowanych zjawisk. Badania jakościowe stanowiąc będą punkt wyjścia dla prób modelowania zauważonych mechanizmów. Innymi słowy, projekt badawczy obejmie wysiłek badawczy oparty na tzw. podejściu ‘lokalnym’ parametryzującym wybrane zjawiska ekolingwistyczne, w mniejszym stopniu zaś na podejściu ‘globalnym’, modelującym kognitywne uniwersalia językowe i okołojęzykowe.

Podejście ‘lokalne’ do badanych zjawisk kontaktu/konfliktu ekolingwistycznego oznacza sięgnięcie po takie metody badawcze, z zakresu tzw. badań jakościowych,

jak obserwacje naturalistyczne (naturalistic observation) czy studium przypadku (the case study). Techniki badawcze stosowane w tego typu badaniach, zorientowanych na głębsze rozpoznanie badanego środowiska raczej, niż na zestawienie tabelaryczne danych statystycznych, obejmują wywiady, obserwacje, kwestionariusze. Badania jakościowe, które często określa się jako ‘głębokie zanurzenie się w teren’ mają tę przewagę nad ilościowymi badaniami statystycznymi, iż dostarczają wiarygodnych, trafnych danych, z punktu widzenia dynamizmu psycholingwistycznego i ekolingwistycznego.

5. Komunikacja międzykulturowa a komunikacja interpersonalna

Podsumowując, fala migracji zarobkowej z Polski na Wyspy Brytyjskie w efekcie wytworzyła nowy układ komunikacyjny, w którym konfrontują się ze sobą kultury wspólnot etnicznych polskiej i brytyjskiej. Jednym z podstawowych pytań antropologii kulturowej jest pytanie o możliwość porozumienia międzykulturowego; komunikacja międzykulturowa i mechanizmy umożliwiające dialog i porozumienie między kulturami, jak również z czasem nowe zjawiska powstałe na styku kultur, nie mogą być rozpatrywane w oderwaniu od całości kontekstu ekolingwistycznego. W projekcie badawczym, którego zarys przedstawiłam, zakładam, że nie można izolować badawczo zjawiska komunikacji kultur i zjawiska komunikacji interpersonalnej, a także samowiedzy i samoświadomości, czyli komunikacji intrapersonalnej. Co więcej, badając stopień adaptacji kulturowo-językowej Polaków pracujących i mieszkających na terenie Wysp Brytyjskich, tym samym poddaję analizie dynamikę kontaktu obu kultur w sferach komunikacyjnych, gdzie ten kontakt jest zapoczątkowany i kontynuowany; przy czym systemy kulturowe rozumiem tu jako kolektywne systemy poznawcze. Wydaje się więc, że ekolingwistyka, będąc nowoczesnym, interdyscyplinarnym paradygmatem w nauce o człowieku, tworzy optymalną przestrzeń badawczą dla analiz zjawisk kontaktu społeczno-kulturowo-językowego.

Bibliografia

- Altarriba, J. i R.R. Heredia. 2008. *An introduction to bilingualism*. New York: Lawrence Erlbaum Associates.
- Bogusławska-Tafelska, M. 2008. ‘Cognitivism in linguistics. Why sciences are to fall into one interdisciplinary paradigm’. W zbiorze: Puppel, S. and M. Bogusławska-Tafelska (red.). 45–60.
- Fill, A. i P. Mühlhäusler (red.). 2001. *The ecolinguistic reader*. London/New York: Continuum.
- Harley, T.A. 2008. *The psychology of language. From data to theory*. New York: Psychology Press.
- Kiklewicz, A. 2009. ‘A distributional model of language variants’ (oddany do druku).
- Meyerhoff, M. 2007. *Introducing sociolinguistics*. New York: Routledge.
- Popper, K.R. 2007. *Spoleczeństwo otwarte I jego wrogowie*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Puppel, S. (red.). 1995. *The biology of language*. Amsterdam: John Benjamins.
- Puppel, S. (red.). 2007. *Spoleczeństwo – kultura – język*. Poznań: Katedra Ekokomunikacji UAM.

- Puppel, S. 2008. 'Communicology: remarks on the reemergence of a paradigm in communication studies'. W zbiorze: Puppel, S. and M. Bogusławska-Tafelska (red.). 11–22.
- Puppel, S. i M. Bogusławska-Tafelska (red.). 2008. *New Pathways in Linguistics*. Olsztyn: Instytut Neofilologii UWM.
- Trudgill, P. 2000. *Sociolinguistics: an introduction to language and society*. London: Penguin Books.
- Van Dijk, T.A. 2008. *Discourse and context*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Wilson, R.A. i F.C. Keil (red.). 1999. *The MIT encyclopedia of the cognitive sciences*. Cambridge, Mass.: The MIT Press.